

LA RADICALITZACIÓ VIOLENTA

UNITAT DIDÀCTICA
PER A PSICOLOGIA

2n BATXILLERAT

**PROJECTE EDUCATIU "MEMÒRIA
I PREVENCIÓ DEL TERRORISME".
UNITAT DIDÀCTICA NÚM. 6**

EDITA

Direcció General de Suport a Víctimes del Terrorisme. Ministeri de l'Interior

Direcció General d'Avaluació i Cooperació Territorial. Ministeri d'Educació i Formació Professional

Centre Memorial de les Víctimes del Terrorisme

Fundación Víctimas del Terrorismo

TEXTOS

Manuel Moyano Pacheco

DISSENY

Dr. Drumen

TRADUCCIÓ

Joan Ramón Costas

FOTOGRAFIES

Fidel Raso

Freelimages

Guilford Press

Pexels

Pixabay

Fotografia de coberta:
David Mark, Pixabay

NIPO Ministeri de l'Interior: 126-20-074-8

NIPO Ministeri d'Educació i Formació
Professional: 847-20-235-7

Fidel Raso

ÍNDEX

El projecte educatiu «Memòria i prevenció del terrorisme» el conformen una sèrie d'unitats didàctiques que tracten el tema del terrorisme des de les assignatures de Geografia i Història, Psicologia, Història d'Espanya, Història del Món Contemporani, Filosofia i Valors Ètics.

Aquesta unitat és un recurs complet que el professorat pot emprar a l'aula, atès que disposa del contingut que cal desenvolupar en cadascuna de les sessions projectades i de l'aplicació didàctica final, tal com s'inclourien en un llibre de text i sense fer modificacions dins la programació de la matèria.

04

Sessió 01. Caracterització de la radicalització

Delimitacions conceptuals
Mites sobre la radicalització
Desafiaments de la recerca científica
L'avaluació psicològica de la radicalització
Activitat. Estudis de cas

10

Sessió 02. Els tres pilars de la radicalització

Necessitats
Narrativa
Xarxes
Implicacions pràctiques
Activitat. Anàlisi d'una entrevista

18

Sessió 03. Claus psicològiques del grup terrorista

Àmbits d'anàlisi
El paper del grup
Conceptes fonamentals
La metàfora de la piràmide
Factors que determinen la violència
Abús psicològic i manipulació dins el grup
Vulnerabilitats de les organitzacions terroristes
Activitat. Anàlisi d'una cançó
Activitat. Debat

28

Sessió 04. Una societat resilient a l'extremisme violent

A què ens referim quan parlem de resiliència?
Nivells de prevenció
Canals de transmissió
Detecció primerenca de la radicalització
Què podem fer per ajudar persones en risc?
Activitat. Cinefòrum

42

Per saber-ne més

45

Orientacions per treballar els materials

SESSIÓ 01

CARACTERITZACIÓ DE LA RADICALITZACIÓ

La radicalització violenta d'individus i grups constitueix un problema que afecta la seguretat, la convivència i la cohesió social. Igualment, la violència política i el terrorisme que se'n poden derivar generen patiment i inestabilitat en nombrosos escenaris del planeta. No obstant això, solem enfocar el fenomen des d'una perspectiva local i distorsionada que ens impedeix d'apreciar-ne la magnitud real arreu del món.

En aquesta primera sessió considerem necessari delimitar conceptualment alguns termes, desmuntar els mites existents i analitzar els fonaments psicològics que fan que una persona es radicalitzi. Encara que aquesta és una temàtica que s'aborda des de diverses àrees, la psicologia social es troba entre les disciplines que han fet més aportacions per millorar-ne la comprensió.

DELIMITACIONS CONCEPTUALS

La terminologia associada a la radicalització és complexa i sensible, i s'hi debat molt. De fet, els investigadors i els professionals consideren difícil que es puguin assumir criteris universals i unificar perspectives que prenguin en consideració els aspectes científics, legals, polítics i culturals del fenomen. No obstant això, tot seguit mirarem de delimitar-ne alguns dels conceptes fonamentals:

EXTREMISME

Fa referència a la tendència actitudinal o comportamental que es considera fora de la norma, allunyada d'allò que per a la major part de les persones és correcte o raonable. Òbviament, aquesta és una qüestió subjectiva i que depèn de la cultura, atès que quelcom és considerat «extremista» en funció d'un grup, una cultura o una ideologia de referència.

TERRORISME

És un tipus de violència política que utilitza el terror i l'aterroriment per assolir els seus objectius.

EXTREMISME VIOLENT

Es refereix a les actituds i els comportaments que donen suport o fan servir la violència per assolir objectius ideològics, generalment de caràcter polític o religiós. Això inclou el terrorisme i altres formes de violència política. Generalment, l'extremisme violent identifica un enemic hipotètic, el qual és objecte d'odi, deshumanització i violència.

RESILIÈNCIA

És la capacitat que tenen un individu o una societat per superar els desafiaments que impacten negativament en el seu benestar i/o la seva estabilitat. En el context de l'extremisme violent, això suposaria la capacitat de resistir i contrarestar punts de vista i opinions que legitimen l'odi i l'ús de la violència. Desenvolupar aquest factor protector en la societat, en general, i en els joves, en particular, és un objectiu prioritari.

RADICALITZACIÓ

És un procés en què el compromís envers una ideologia extremista s'incrementa de manera gradual. Aquest compromís pot arribar al punt de legitimar l'ús de la violència i, fins i tot, d'executar-la. Des del punt de vista de la prevenció, és fonamental centrar-se en el procés de radicalització.

MITES SOBRE LA RADICALITZACIÓ

Al llarg dels anys han proliferat certs plantejaments erronis que, en ocasions, poden dificultar la comprensió apropiada del procés de radicalització. A continuació, examinem alguns mites per tal de desmuntar-los, o, com a mínim, matisar-los:

NO HI HA UN PERFIL ÚNIC

Tradicionalment, el més habitual ha estat que es recopillessin dades sobre radicals i terroristes per tal d'establir-ne un perfil típic. No obstant això, podem dir que hi ha una gran varietat de perfils.

NO HI HA UNA ARREL CAUSAL ÚNICA

També s'ha volgut relacionar la radicalització amb «arrels causals» com ara la pobresa, l'educació o la psicopatologia. Tot i això, tampoc no es pot sostenir que hi hagi un factor contribuent únic, sinó que n'hi ha diversos. La radicalització és un procés multifactorial que s'esdevé a causa de la interacció entre nombrosos factors que podrien considerar-se de risc i/o protecció. Conèixer-los més àmpliament és un repte per als investigadors, atès que és la manera d'obtenir-ne un coneixement basat en l'evidència per poder implementar-hi accions preventives.

ELS TRASTORNS MENTALS NO EXPLIQUEN LA RADICALITZACIÓ

El fet de referir-se als radicals i els terroristes com uns «bojos» s'ha donat amb freqüència. Durant molt de temps s'ha vinculat els terroristes amb algun tipus de trastorn mental. Ha estat usual la proposta de trastorns de la personalitat com ara la sociopatia o el narcisisme com a causa subjacent. Però la realitat és que aquest plantejament té un suport científic prou limitat: si bé la psicopatologia pot ser un factor que hi contribueixi, tot apunta que no és l'únic factor ni el més important.

DESAFIaments DE LA RECERCA CIENTÍFICA

La radicalització i el terrorisme representen unes amenaces i uns riscos per a la seguretat i la cohesió social que cal que siguin gestionats. Per a això, cal que es desenvolupi una recerca científica que permeti prendre decisions ben fonamentades. Encara que en els darrers anys hi ha hagut molts avenços, aquest àmbit d'estudi continua presentant certes dificultats (Moyano, 2019). Tot seguit, en comentem algunes:

EXISTÈNCIA DE MÚLTIPLES TEORIES

Hi ha nombrosos models teòrics que han tractat d'explicar la psicologia de la radicalització terrorista, però les propostes d'aquests models massa vegades no han partit d'evidències empíriques que els avalin. Convindria desenvolupar aproximacions empíriques que apostin per una ciència acumulativa que eviti l'especulació.

DIFICULTATS CONCEPTUALS

La radicalització terrorista és un problema social controvertit. En moltes ocasions els investigadors mateixos no es posen d'acord sobre les definicions conceptuals. Aquest fet implica unes dificultats addicionals vinculades a la definició i l'avaluació de les variables que són objecte d'estudi.

DIFICULTAT PER OBTENIR DADES EMPÍRIQUES

No és fàcil obtenir dades que permetin avaluar els aspectes psicològics del terrorisme. Moltes vegades, requereix viatjar a zones de conflicte o superar dificultats administratives feixugues. Igualment, la manca de col·laboració que pot haver-hi per part de radicals i terroristes pot ser un altre obstacle important per aproximar-se al fenomen empíricament.

L'AVALUACIÓ PSICOLÒGICA DE LA RADICALITZACIÓ

En els darrers anys s'han desenvolupat diversos instruments que permeten valorar la disposició de les persones per justificar la violència política i el terrorisme, o per fer-ne ús. Això pot ser útil per: (1) valorar indicadors de risc, (2) prendre decisions de caràcter aplicat (per exemple, en execució penal) i (3) fer recerca per tal d'analitzar la intenció radical en relació amb altres factors de risc i de protecció.

A tall d'exemple, la taula 1 presenta l'escala de violència política, desenvolupada per Bélanger *et al.* (2019). Podem observar que aquest instrument és una escala breu que consta de sis ítems i en què es valora el grau de simpatia i adhesió a la violència política.

		Gens d'acord	Molt poc d'acord	Lleugerament d'acord	Moderadament d'acord	Majoritàriament d'acord	Molt d'acord	Totalment d'acord
1	Quan es fa servir la violència per promoure una causa justa, qualsevol pot prendre mal	1	2	3	4	5	6	7
2	La violència és necessària per al canvi social	1	2	3	4	5	6	7
3	És acceptable prendre represàlies contra algú que insulta els meus valors i creences	1	2	3	4	5	6	7
4	Mai no consideraria la violència física com una causa justa (R)	1	2	3	4	5	6	7
5	Mai no hauríem d'usar la violència com a mitjà per intentar canviar la societat (R)	1	2	3	4	5	6	7
6	Hi ha maneres efectives de canviar la societat sense recórrer a la violència (R)	1	2	3	4	5	6	7

(R) = Els ítems estan en la direcció oposada al constructe, de manera que cal invertir-los abans de fer els càlculs.

Taula 1. Escala de violència política (Bélanger et al., 2019).

Freelimages

ACTIVITAT. ESTUDIS DE CAS

A continuació, presentem tres històries de vida que exemplifiquen el procés de radicalització. Llegeix-ne els textos i intenta respondre les preguntes següents:

GUNTER

Gunter té quaranta-sis anys i des de fa un parell d'anys és a l'atur. El seu descontentament respecte al sistema no és nou. Des de fa temps, està implicat activament en un partit d'extrema dreta. Tot s'ha precipitat després de la mort d'un jove alemany en una baralla amb dos immigrants. Segons ell, «calia actuar» i, per això, va participar en diverses persecucions a estrangers. Fa uns dies va irrompre davant unes càmeres de televisió injuriant els immigrants i fent la salutació nazi, cosa que el Codi penal alemany recull com a delictes. Els mitjans de comunicació es van fer ressò de la notícia durant uns dies. En breu haurà de declarar davant la justícia.

TXEMA

Tot just tenia quinze anys. Era un noi espavilat i inquiet. En l'adolescència tot girava entorn de la colla: un grup d'amics que s'estava implicant cada cop amb més intensitat en accions de *kale borroka*. Una tarda, van cremar diversos contenidors. Quan la policia estava a punt d'arrestar un membre de la colla, Txema va atacar un ertzaina a traïció i el va deixar malferit. Si bé primer va tenir certs sentiments de culpa, el va reconfortar veure que la colla valorava positivament aquella acció. Gairebé sense adonar-se'n va anar implicant-se en el braç armat d'ETA i va deixar els estudis per formar part d'un comando. Poc després, va estar implicat en una acció terrorista que va causar diverses víctimes mortals. Actualment, té més de cinquanta-cinc anys i continua complint condemna. Amb la perspectiva dels anys, no pot evitar pensar que ha desaprofitat la seva vida.

AHMED

Ahmed vivia en un barri de la perifèria de París. Era un noi de vint anys, tranquil i que sortia amb una noia. No obstant això, sentia que a la seva vida li faltava quelcom. Aleshores ja havia començat la guerra de Síria i el nombre de combatents estrangers europeus que s'incorporaven a les files d'Estat Islàmic era creixent. El cercle d'amics d'Ahmed va començar a consumir i llegir propaganda i revistes amb contingut gihadista. L'any 2013, alguns dels seus amics se'n van anar a la zona de conflicte. Molts joves sentien admiració envers la mobilització violenta i consideraven que era una acció heroica. Fins i tot, n'hi havia que induïen obertament a ajudar els seus «germans». Durant unes setmanes va estar meditant si, realment, s'hi havia d'implicar, en aquesta causa. La decisió que finalment va prendre no tenia marxa enrere. Encara que hagués volgut tornar a casa, pràcticament el mateix dia que va travessar la frontera, el seu compromís era més fort que la por. Fa mesos que la família no en sap res.

PER REFLEXIONAR-HI:

Creus que els protagonistes d'aquestes històries estan «bojos»?

Creus que responen al mateix «perfil»?

La seva radicalització va ser sobtada o va ser fruit d'un procés llarg?

Com caracteritzaries les ideologies que defensen?

Creus que aquestes ideologies es podrien defensar per mitjans no-violents?

Creus que hi va contribuir un únic factor, a la radicalització d'aquestes persones?

SESSIÓ 02

ELS TRES PILARS DE LA RADICALITZACIÓ

Històricament, l'estudi de la radicalització violenta s'ha dut a terme des de diverses perspectives, com ara la psicoanàlisi, la teoria de la frustració-agressió, la teoria de l'aprenentatge social, aproximacions psicopatològiques o teories cognitives. No obstant això, a hores d'ara cap teoria no ha pogut aglutinar la complexitat del fenomen. Aquesta unitat didàctica presenta el model 3N de la radicalització, desenvolupat per Arie W. Kruglanski i col·laboradors (vegeu-ne una revisió a Kruglanski, Bélanger i Gunaratna, 2019).

Algunes de les característiques del model 3N fan que destaquï com a marc comprensiu. En podríem citar les següents: (1) assumeix una visió multifactorial del procés de radicalització; (2) assumeix que la radicalització es deu fonamentalment a la interacció entre l'individu i el grup; (3) té implicacions pràctiques orientades a contrarestar l'extremisme violent; i, a més, (4) hi ha aportat evidències empíriques destacables.

El model 3N proposa tres factors psicosocials contribuents per explicar el procés de radicalització:

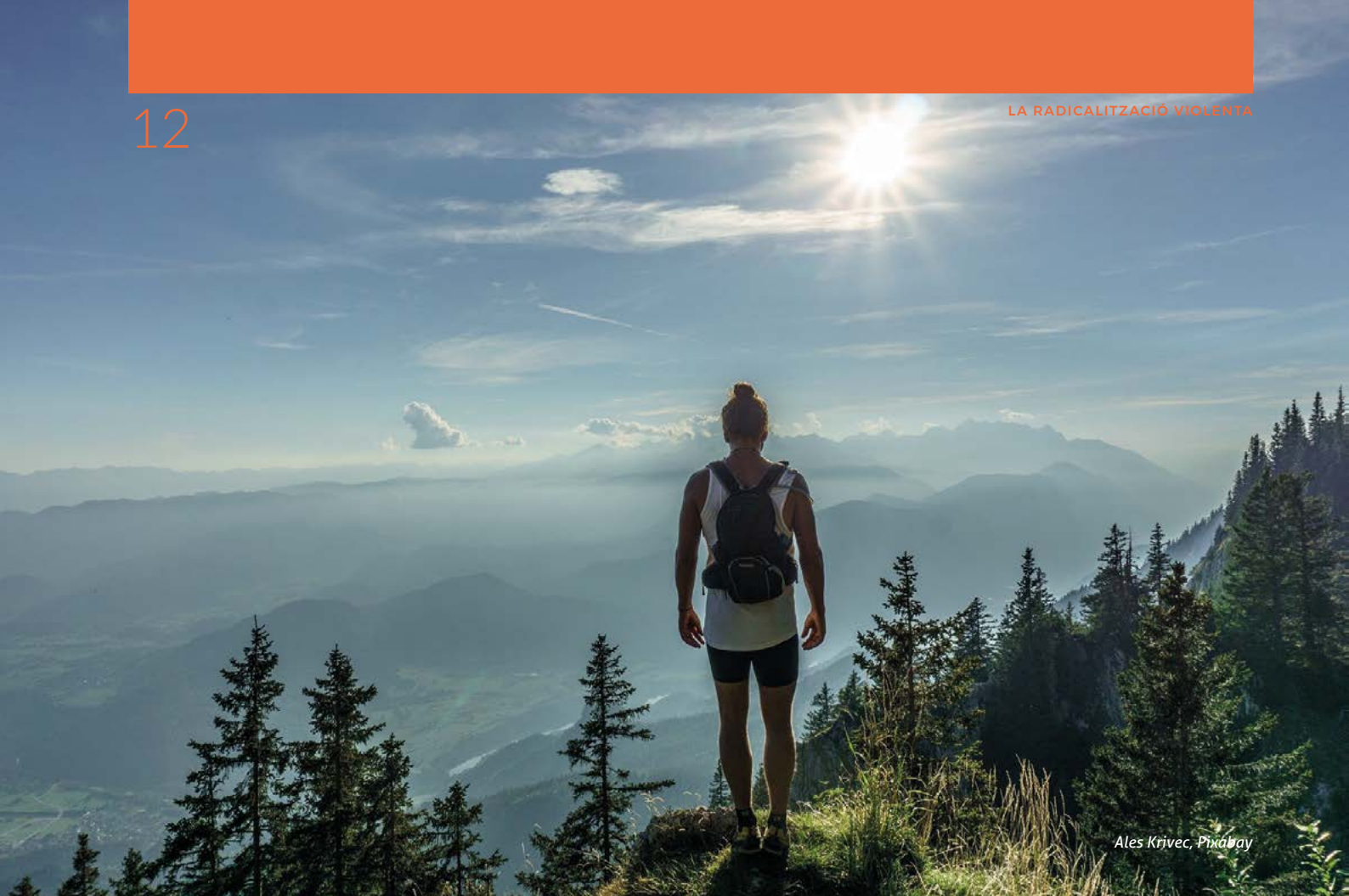
Necessitats (*needs*), centrades en el concepte teòric de la recerca d'un significat personal.

Narrativa (*narrative*), referida a la ideologia i la cultura en què l'individu està immers.

Xarxa (*network*), referida a la influència social de la xarxa de l'individu i les dinàmiques grupals.

Aquests tres factors psicosocials contribuirien a la radicalització d'una manera dinàmica i interactiva.

Aquesta unitat didàctica ofereix una visió general d'aquesta prometedora teoria. Per a això, descriu els factors que estan presents en el model i, a partir dels seus postulats, proposa claus per prevenir la radicalització i abandonar la violència.

Ales Krivec, Pixabay

NECESSITATS

Des de les ciències socials s'han plantejat nombroses raons per explicar les motivacions dels terroristes. Algunes d'aquestes raons són la humiliació, la injustícia, la venjança, l'obtenció de beneficis econòmics, la necessitat de afiliació o la lleialtat a un líder. Encara que aquests motius individuals pot semblar que són variats i que no estan relacionats entre ells, el model 3N apunta que hi ha un element motivador comú: la recerca de significat personal. El concepte no és nou i parteix de les idees d'alguns autors clàssics en psicologia (com ara Victor Frankl i Abraham Maslow) que han abordat les necessitats humanes. Bàsicament, el concepte de significat personal es refereix a la necessitat d'«importar», ser «algú», «ser respectat» pels altres, «ser digne d'estima». Hi hauria dues ocasions principals per activar la recerca de significat:

PÈRDUA DE SIGNIFICAT

Quan es donen situacions d'humiliació, deshonra o vergonya que fan que un individu o un grup se senti insignificant.

OPORTUNITAT DE GUANYAR SIGNIFICAT

Es refereix al guany de significat que un individu o un grup pot obtenir com a resultat de dur a terme accions terroristes, cosa que els pot convertir en «màrtirs» o en «herois».

Segons aquest plantejament, el procés de radicalització s'inicia sovint a partir d'alguna mena d'esdeveniment desencadenant que activa la recerca de significat personal. Un cop activada la recerca de significat personal, la persona comença a examinar els mitjans de què disposa per donar resposta a aquesta necessitat, i això podria incloure, si s'hi donen les circumstàncies oportunes, opcions com l'extremisme violent.

NARRATIVA

L'extremisme violent únicament pot ser una opció viable per obtenir significat personal si un col·lectiu determinat de persones el considera un mitjà legítim i eficaç. Generalment, tot això s'articula a través d'una narrativa o una ideologia que legitima la violència. El contingut d'aquesta ideologia pot ser divers i es pot associar a diferents tendències de caràcter religiós, polític o etniconacionalista.

Sigui quin sigui el seu contingut, la ideologia estableix un mitjà pel qual es pot obtenir significat personal. Dit amb altres paraules, la ideologia mateixa estableix què s'ha de fer per arribar al significat personal; en el cas que ens ocupa, generalment a través de la violència. Cal no oblidar que, òbviament, no totes les ideologies promouen la violència. De fet, habitualment les ideologies són pacífiques i prosocials.

Les ideologies extremistes i violentes, a part de ser relativament simples i reduccionistes, solen incloure aquests elements:

Identifiquen una injustícia que s'ha perpetrat contra el grup.

Solen buscar «culpables» per fer-n'hi recaure la responsabilitat (caps de turc).

Justifiquen i legitimen la violència com una resposta adequada i justa, la qual cosa facilita la desconexió moral necessària per executar la violència.

Perceben com un mecanisme per guanyar o restaurar significat personal els mitjans que la ideologia prescriu.

Fabrizio Macedo, Pixabay

XARXES

El tercer component del model es refereix a les xarxes socials i/o les dinàmiques de grup. El paper del grup és fonamental, atès que valida les ideologies, articula determinades formes de percebre el món i influeix en la motivació de les persones.

Així, doncs, l'ancoratge ideològic de la recerca de significat depèn de la norma cultural i del grup de referència. Si les normes violentes hi són predominants, les persones tendiran a esdevenir violentes. D'aquesta manera, el grup sent admiració i respecte envers aquells que cometten actes de violència, perquè la consideren legítima i, fins i tot, honorable. Per contra, si hi predominen les normes prosocials, les persones tendiran a ser més prosocials.

IMPLICACIONS PRÀCTIQUES

A més de tractar-se d'un model científic coherent, el model 3N proporciona un marc comprensiu útil per als professionals que intervenen en primera línia en l'abordatge de l'extremisme violent (psicòlegs, criminòlegs, educadors, treballadors socials). Dels tres elements del model, se'n poden derivar algunes recomanacions per prevenir la radicalització i facilitar la desmobilització de terroristes. A continuació, en fem una descripció breu:

RESTAURACIÓ DE L'EQUILIBRI MOTIVACIONAL

Per allunyar els individus de l'extremisme violent cal abordar el desequilibri motivacional que en un moment donat va poder fer que s'hi interessessin. Pot resultar útil oferir alternatives vitals i atendre dimensions vitals com la seguretat, les ocupacions laborals i les relacions afectives.

DESENGANY IDEOLÒGIC

En moltes ocasions, l'abandonament de l'extremisme violent es produeix quan la ideologia que el justifica decep els individus. Per tant, generar dissonància i actituds crítiques envers la ideologia violenta pot reduir la mobilització violenta.

XARXES ALTERNATIVES

El paper del grup és fonamental. Per això, cal dificultar els llaços socials que connecten les persones amb altres individus radicals. Alhora, caldria fomentar i/o enfortir els vincles amb xarxes socials més constructives.

És important destacar que les claus que es proposen es poden posar en pràctica en diferents nivells de prevenció; tant per afavorir la prevenció primària pròpiament dita com en accions de rehabilitació que aspirin a desmobilitzar les persones i reintegrar-les en la societat.

ACTIVITAT. ANÀLISI D'UNA ENTREVISTA

CINC PREGUNTES PER A ARIE W. KRUGLANSKI

Entrevista efectuada per Zara Greenbaum a *Monitor on Psychology* (abril 2019) de l'APA.
Disponible a <https://www.apa.org/monitor/2019/04/conversation-kruglanski>

El Dr. Arie W. Kruglanski, membre de l'APA i distingit professor universitari de Psicologia a la Universitat de Maryland, va començar la seva carrera estudiant cognició social motivada. L'any 2001, però, després dels atacs de l'11 de setembre, va orientar la seva línia de recerca cap al terrorisme i la radicalització. El 2005, amb el suport del Departament de Seguretat Nacional, va ser cofundador de START, el Consorci Nacional per a l'Estudi del Terrorisme i les Respostes al Terrorisme.

Com ha evolucionat la seva comprensió dels factors psicològics subjacents a l'extremisme violent?

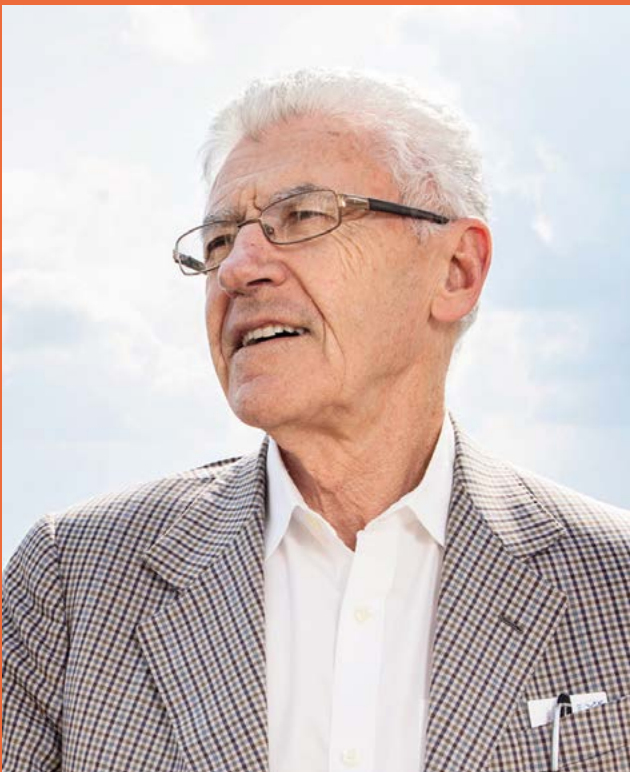
En el nostre treball a START, vam identificar tres factors principals: necessitat, narrativa i xarxa; i vam mostrar com funcionen junts. En començar a revisar la bibliografia que hi havia vam comprovar que molts autors posaven l'accent en la importància de motivacions com ara la venjança, l'adoració al líder, els diners, els avantatges del «paradís» o «la trobada amb el profeta Mahoma». Després d'exami-

nar-les, vam arribar a la conclusió que darrere de cadascuna d'aquestes motivacions hi ha una necessitat universal de recerca de significat, importància i respecte que, d'alguna manera, té qualsevol ésser humà.

La narrativa ideològica, la història que un grup terrorista narra per justificar les seves accions, vincula aquesta recerca de significat amb l'extremisme violent. Per exemple, un extremista islamista pot considerar que «rebrà recompenses al cel» pel fet de dur a terme un atac suïcida. Aquesta narració li indica el que cal fer d'acord amb els valors del grup per assolir significat personal. Si fas sacrificis en nom d'aquests valors, el grup et recompensarà amb respecte i veneració, de manera que t'atorgarà l'estatus d'una celebritat la importància de la qual és significativa. El psiquiatre Marc Sageman ja hi havia introduït el paper rellevant de les xarxes socials, i vam deduir que tenen importància perquè validen la narrativa. La xarxa d'extremistes amb idees afins actua com a grup de referència de la persona, i dispensa el respecte a tall de recompensa si s'actua seguint els dictats de la narrativa. Això és especialment important per a una narrativa que es desvia de la societat dominant, que justifica la violència i l'assassinat d'innocents. La xarxa permet a les persones actuar violentament d'acord amb la narrativa.

Com s'aplica aquest marc a un grup extremista concret com els supremacistes blancs?

Els supremacistes blancs difereixen d'altres tipus d'extremistes violents en la seva ideologia. Mentre que altres terroristes poden subscriure una narrativa religiosa, aquest grup pren en consideració altres greuges i enemics: el go-

Arie W. Kruglanski. Guilford Press

vern, un grup minoritari, els refugiats o els immigrants. Però quant a la dinàmica subjacent de necessitat, narrativa i xarxa són similars a altres grups terroristes.

Què recomana que facin els governs per prevenir el terrorisme?

La necessitat de significat personal ha de ser satisfeta d'una manera socialment constructiva. En primer lloc, hauria de correspondre als governs no facilitar una pèrdua de significat, cosa que s'esdevé si es donen condicions de perjudici i desigualtat envers determinats grups. La segona recomanació és que es posi l'accent en narratives convincents, si és possible, emeses per comunicadors carismàtics, que promoguin formes constructives de guanyar significat. Aquestes narratives solen tenir bastanta acceptació entre l'audiència. En podria ser un exemple el discurs inaugural a la nació de John F. Kennedy el 1961. Aquest discurs va desafiar i va inspirar els joves per contribuir a la societat nord-americana. Finalment, els governs haurien de crear moviments en els quals les persones siguin acceptades, venerades i respectades per les seves activitats contra la violència. Alguns governs prefereixen posar totes les figures en el paner militar, policial o d'intel·ligència quan cal contrarestar l'extremisme. Però considerem que això és contraproduent, atès que no pots matar una ideologia ni pots reprimir els sentiments de falta de poder o humiliació de les persones.

Com poden restaurar el significat personal els governs?

Com a mínim, haurien de facilitar a les persones els mitjans per obtenir ocupacions que els atorguin significat. Com ara brindar orientació vocacional i l'oportunitat de guanyar-se la vida. En segon lloc, haurien de crear organitzacions que aprofitin el desig dels joves de ser idealistes i de fer alguna cosa pel seu país. És important trobar formes de donar suport i encoratjar aquest tipus de coses perquè no hi ha significat més gran que el que s'orienta al servei de valors o d'idees sagrades. Els governs també han de promoure l'idealisme entre els joves i organitzar activitats de voluntariat que canalitzin el desig de ser important vers una direcció prosocial i constructiva. Com que la motivació per al significat és tan freqüent i tan fonamental, les intervencions han de ser d'un abast ampli i han d'encarnar un enfocament de tota la societat, d'ençà de l'escola infantil. N'és un bon exemple el model d'Aarhus, a Dinamarca, dirigit pel psicòleg Preben Bertelsen, que ofereix assessorament i suport als joves per tal de prevenir el terrorisme autòcton.

Quines preguntes persisteixen avui dia sobre el terrorisme i la radicalització?

La pregunta principal és com es poden traduir totes aquestes idees, que ara es basen en un treball de recerca molt extens, en unes pràctiques millors. Les comunitats, els sistemes educatius i els responsables polítics necessiten eines i capacitació basades en aquesta recerca. Això no ho poden fer els psicòlegs tots sols; hi cal una política governamental que sigui conscient de l'amenaça que la radicalització representa per a la societat.

PER REFLEXIONAR-HI:

Arie W. Kruglanski recomana fomentar «narratives convincents i constructives que promoguin significat personal». Mireu de buscar alguns exemples de discursos o comunicats en líders polítics o persones cèlebres que des del vostre punt de vista ho hagin aconseguit.

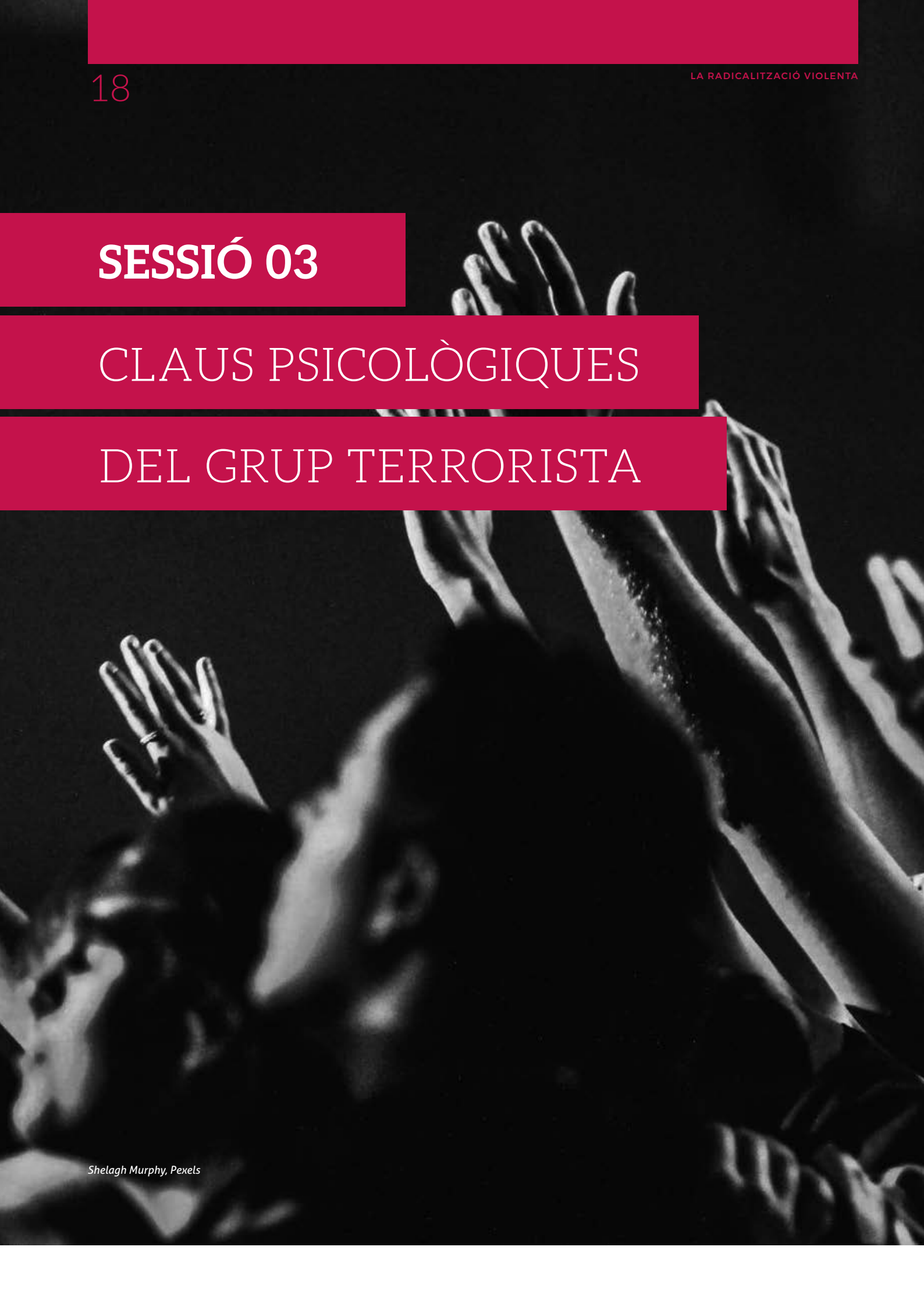
A què creus que es refereix Kruglanski quan comenta que «no pots matar una ideologia ni pots reprimir els sentiments de falta de poder o humiliació de les persones»?

Segons Kruglanski, el model Aarhus és un bon exemple de bona pràctica en l'abordatge de la radicalització violenta. L'experiència desenvolupada a la ciutat danesa s'adreça especialment a individus altament radicalitzats que podrien tenir intenció de cometre atemptats. El programa és un esforç col·laboratiu entre cossos policials i serveis sociocomunitaris i inclou diferents serveis com ara assessorament psicològic, suport familiar i orientació professional. Intenta trobar pràctiques similars en altres ciutats que hagin abordat la prevenció de la radicalització.

Creus que la radicalització i el terrorisme es poden combatre només amb mesures policials i militars? Per què?

SESSIÓ 03

CLAUS PSICOLÒGIQUES
DEL GRUP TERRORISTA

En la sessió anterior examínàvem el model 3N, que explica la psicologia de la radicalització com un intent de restaurar o augmentar el significat personal. El model proposa que quan el significat personal (autoestima, sentit vital) està limitat o amenaçat, els individus poden tendir a buscar-lo per mitjans alternatius, i això inclou opcions que podrien estar associades a causes extremistes. A banda d'aquest aspecte motivacional, la teoria exposa que és fonamental atendre la ideologia i les dinàmiques grupals en què l'individu està immers. D'aquesta manera, aquests tres factors (necessitats, narrativa i xarxa social) contribueixen dinàmicament i interactivament a la radicalització. En aquesta sessió, analitzem amb més detall el paper del grup en el procés de radicalització, com també algunes claus psicològiques dels grups i les organitzacions terroristes.

ÀMBITS D'ANÀLISI

En primer lloc, convé distingir els diferents àmbits d'anàlisi que es fan servir habitualment per explicar la radicalització:

ÀMBIT SOCIOESTRUCTURAL

Es refereix al paper que tenen els aspectes que afecten la radicalització de l'individu des d'un punt de vista macro. Així, per exemple, els aspectes polítics, les relacions internacionals o l'economia són factors que de vegades han servit per explicar la radicalització. No obstant això, aquesta perspectiva és limitada, atès que aquestes variables, per si mateixes, no expliquen el fet que una persona estigui disposada a legitimar la violència o a implicar-s'hi.

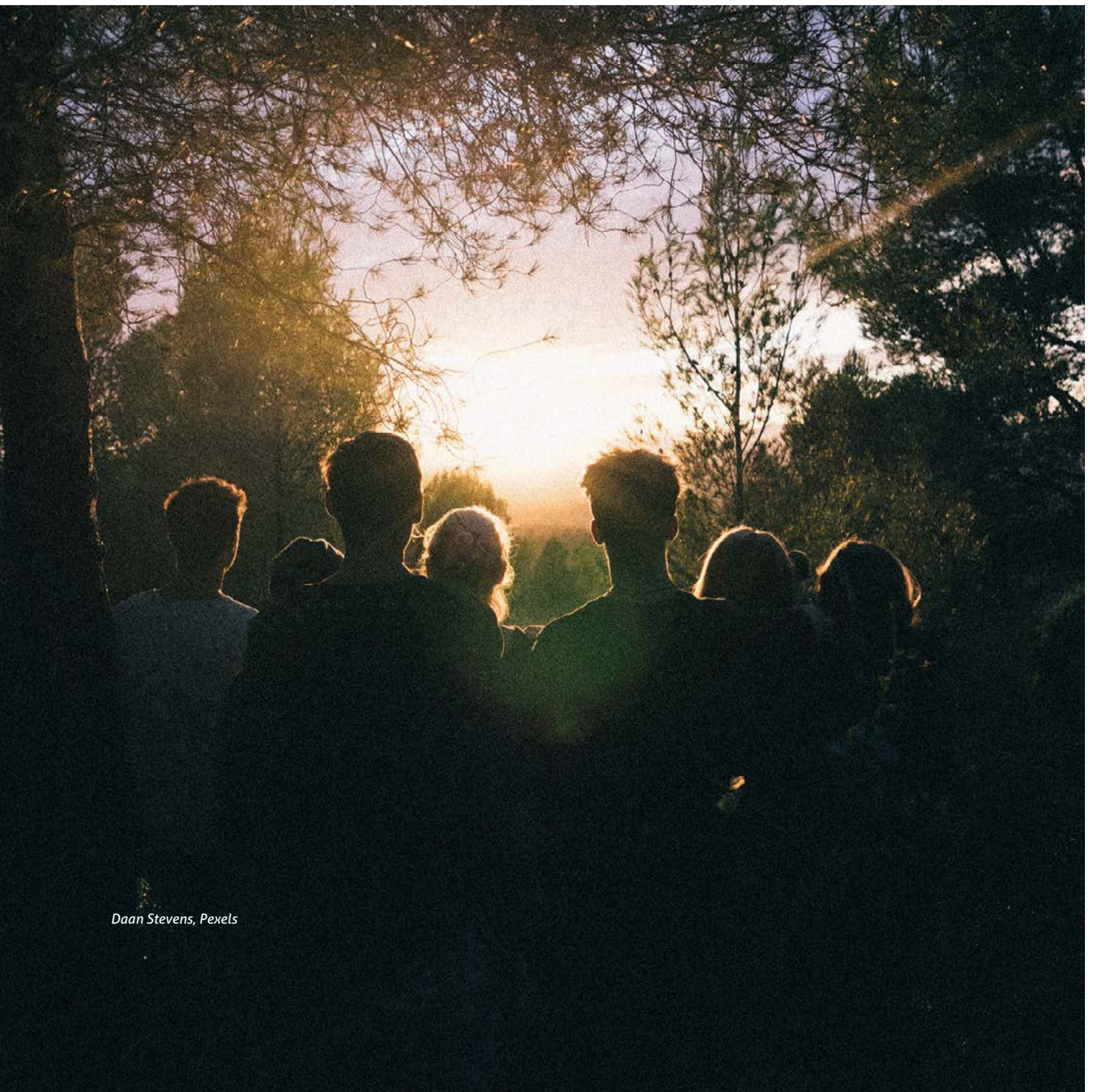
ÀMBIT INDIVIDUAL

És l'àmbit psicològic pròpiament dit. Des d'aquest punt de vista s'assumeix que hi ha diferents factors psicològics que poden afavorir més el fet que les persones es radicalitzin i/o que en un moment donat estiguin disposades a fer ús de la violència.

ÀMBIT GRUPAL

Des d'aquesta perspectiva es posa l'accent en la influència que el context social, especialment el grup, té en el procés de radicalització. Aspectes com ara la influència social, la comunicació, la persuasió o el lideratge són atesos en aquest àmbit d'anàlisi.

Actualment, la majoria dels investigadors assumeixen que aquests tres àmbits tenen influència en el procés de radicalització. No obstant això, la perspectiva psicosocial és fonamental per comprendre que «persones normals» són capaces de desconnectar-se moralment i desinhibir-se respecte a la violència. Però per què és tan import el grup?

EL PAPER DEL GRUP

En general, hi ha un cert consens que el grup social de referència té un paper important en els processos de radicalització.

La pertinença (real o percebuda) a un grup radical o a una organització terrorista pot cobrir certes necessitats vitals (significat, sentit de pertinença). D'altra banda, la immersió en el grup pot inhibir psicològicament les persones de cometre possibles actes violents.

La investigació suggereix que en més de dos terços dels casos els individus arriben a unir-se als grups violents a través d'algun familiar, amic o persona del seu entorn que prèviament ja estava associada al grup violent. Aquesta vinculació pot provenir d'interaccions personals cara a cara, però també pot arribar virtualment a través d'Internet. Progressivament, s'aniran lligant uns llaços forts, i sovint el grup ex-

tremista acaba reemplaçant la família i les xarxes d'amistat preexistents. Així, doncs, com més temps passa l'individu amb el grup, més probabilitats hi ha que hi tingui un paper actiu.

CONCEPTES FONAMENTALS

Hi ha diversos tipus d'organitzacions terroristes, i aquesta varietat està en funció dels objectius, la ideologia, l'estructura, la grandària o els fluxos de comunicació. A més d'aquestes tipologies, hi ha una sèrie d'elements amb implicacions grupals que solen ser comunes a la major part de les organitzacions. Farem esment específic del reclutament, la cohesió i el lideratge.

RECLUTAMENT

És el procés de captació i vinculació de persones al grup. En general, aquesta vinculació respon a un procés i sol produir-se de manera progressiva, tot i que també pot donar-se de manera «expres» i aparentment sobtada.

COHESIÓ

Es refereix a la unió que hi ha al si de l'organització. Aquesta unió es pot veure incrementada per l'existència d'amenaques externes, la penalització de les dissensions internes i les dinàmiques grupals orientades a objectius.

LIDERATGE

És habitual que en les organitzacions terroristes hi hagi divisió tant de funcions com de rols. Pel que fa als líders, algunes de les funcions que solen exercir al si de les organitzacions terroristes són: (1) control de la comunicació, (2) inspiració ideològica, (3) establiment d'objectius, (4) assignació de funcions i rols, i (5) manteniment de la cohesió interna.

Amine M'Siouri, Pexels

LA METÀFORA DE LA PIRÀMIDE

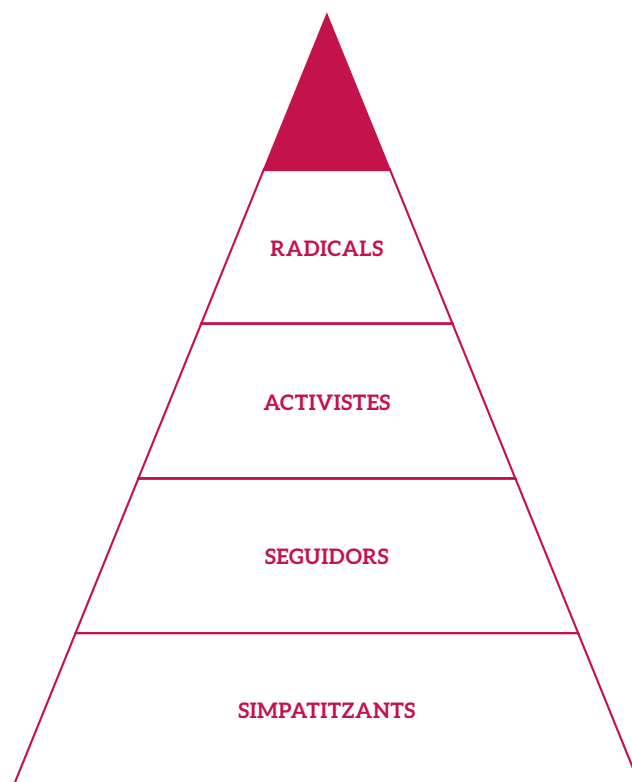
De vegades es tendeix a percebre el terrorisme com un problema social els protagonistes del qual són exclusivament els individus que utilitzen la violència com a instrument per tal de defensar una causa. No obstant això, aquesta visió és limitada.

Des d'un punt de vista grupal, és important referir-se a la metàfora piramidal.

Des d'aquesta perspectiva, un moviment social es podria representar en forma de piràmide a la base de la qual hi hauria els simpatitzants, després els seguidors i, seguidament, els activistes; a continuació, hi hauria els radicals; i en el pic de la piràmide se situarien els individus motivats, desinhibits i disposats a actuar violentament. Generalment, aquest pic de la piràmide el conformaria una minoria, però tindria el suport i estaria legitimada per un col·lectiu més gran.

Com es pot observar, aquest model representa el terrorisme amb més amplitud de mires i emfatitza el paper de suport de les bases per legitimar i servir de pedrera de reclutament. Les implicacions grupals i col·lectives d'aquesta perspectiva són importants, atès que suggereixen que l'antiterrorisme no ha de centrar-se únicament en el pic de la piràmide, sinó també en la base piramidal, respecte a la qual s'haurien d'implementar mesures proactives que incideixin a menyscar el suport social dels terroristes.

TERRORISTES

FACTORS QUE DETERMINEN LA VIOLÈNCIA

La recerca psicosocial ha fet palesa la importància dels factors grupals o situacionals en el comportament (vegeu el quadre 1). En l'àmbit de la radicalització violenta ha proposat alguns factors especialment rellevants entre els quals podríem esmentar la identitat social, l'obediència i la desindividuació.

IDENTITAT SOCIAL

Des d'aquesta òptica, els processos de radicalització s'esdevenen per culpa de categoritzacions socials que accentuen les diferències i provoquen comparacions entre grups. Aquestes comparacions porten cap a la polarització i la creació d'estereotips i prejudicis, qüestions que es troben a la base del conflicte intergrup. De vegades, la identitat personal i la identitat social poden arribar a ser equivalents, en un fenomen que es denomina fusió de la identitat. Aquest mecanisme pot contribuir a disposar un grup a la violència.

OBEDIÈNCIA

Es produeix quan les persones traslladen la seva moral a unes autoritats externes que consideren legítimes. Podríem esmentar nombrosos exemples històrics de violència política en què les persones s'exoneren de responsabilitat amb l'argument que, simplement, «complien ordres». Aquest mecanisme psicològic ha interessat en gran manera a la psicologia social, i, en aquest sentit, és imprescindible fer esment dels treballs de Stanley Milgram (vegeu el quadre 1).

DESINDIVIDUACIÓ

Fa referència a la pèrdua de sentit de la identitat personal que es pot produir quan una persona passa a formar part d'un grup. L'assumpció de normes i valors del grup, juntament amb l'anonimat i la protecció que ofereix el col·lectiu, pot desinhibir el comportament i facilitar conductes que l'individu seria incapaç de tenir d'una altra manera. El grau de desindividuació depèn de variables com la grandària del grup, l'anonimat, l'emoció que suscita l'activitat del grup i el tipus de valors que hi regeixin.

QUADRE 1

Per analitzar el comportament de les persones és imprescindible tenir en compte el context social. Aquest plantejament ha estat bàsic per al treball de nombrosos autors clàssics, entre els quals podem esmentar Muzafer Sherif, Solomon Asch, Stanley Milgram, Kurt Lewin, Philip Zimbardo, Henri Tajfel, Robert Zajonc, Serge Moscovici o John Turner. Aquests investigadors, molt influïts per la dramàtica violència política del segle XX i l'auge dels totalitarismes, van cercar respostes científiques als processos pels quals persones «normals» eren capaces de desinhibir-se violentament i legitimar o cometre massacres en nom d'una causa. Aquest documental revisa algunes d'aquestes aportacions fonamentals de la psicologia social.

Documental. «Psicologia i context social».
<https://www.youtube.com/watch?v=G1KQnDFrK0g>

Imatge de l'experiment sobre obediència a l'autoritat de Stanley Milgram

ABÚS PSICOLÒGIC I MANIPULACIÓ DINS EL GRUP

Les característiques de determinats grups d'extremistes poden facilitar el fet que s'hi produeixin l'abús psicològic i la manipulació. De fet, alguns autors han considerat que les dinàmiques que es donen en aquests grups són bastant similars a les de les sectes. Això implica la posada en pràctica de mètodes coercitius per influir en els adeptes i aconseguir-ne la dependència i la submissió. En aquest sentit, els grups poden promoure la manipulació psicològica dels seus membres mitjançant accions que els poden fer més vulnerables i dependents. Alguns d'aquests indicadors d'abús psicològic serien els següents: (1) aïllament físic, (2) control de la informació, (3) limitacions a la

vida personal, (4) amenaces, (5) adoctrinament ideològic, (6) imposició d'autoritats messiàniques.

Diferents investigacions han aportat dades empíriques sobre l'ús d'aquest tipus de tècniques de manipulació psicològica per captar i reclutar acòlits per part dels líders terroristes. Igualment, cal remarcar que no totes les persones són igual de vulnerables a aquests processos de «rentat de cervell». Dit amb altres paraules, hi ha certs factors de risc que poden facilitar la captació, el reclutament i l'adoctrinament extremista (vegeu Trujillo i Moyano, 2019).

VULNERABILITATS DE LES ORGANITZACIONS TERRORISTES

Com tot grup, les organitzacions terroristes solen tenir un final. Això ho determinen una sèrie de factors com la derrota policial o militar, determinats canvis en l'escenari polític, la manca de suport de la base de la piràmide (simpatitzants i seguidors) o la desintegració interna del grup terrorista. Des d'un punt de vista aplicat, és fonamental saber quines són les vulnerabilitats de les organitzacions terroristes per tal de poder limitar-ne l'estratègia comunicativa, la capacitat de reclutament i les pretensions per legitimar la violència. Per tant, cal treballar proactivament per prevenir la radicalització violenta i minimitzar el risc d'atacs terroristes.

Bàsicament, les vulnerabilitats de les organitzacions terroristes es refereixen als factors que poden minar-ne la cohesió interna i desestabilitzar-ne el funcionament, en alguns casos fins al punt de portar-la a la desaparició. Habitualment es distingeixen dos tipus de vulnerabilitats: (1) internes i (2) externes. Tot seguit, les revisem breument seguint a Borum (2004):

VULNERABILITATS INTERNES

Són les que es produeixen dins del grup. Entre d'altres, hi trobem:

Desconfiança interna. Es dona quan els membres del grup se senten insegurs i consideren que han de mantenir una actitud hipervigilant per la possibilitat d'infiltracions, fugues d'informació o amenaces externes. Això té influència sobre la cohesió del grup, que disminueix, i les divisions internes, que augmenten.

Competició interna. Quan hi ha diferents posicions i/o lideratges s'hi pot generar una competència pel poder que derivi en conflictes crònics i escissions.

Inactivitat. La manca d'acció i d'objectius pot reduir la cohesió interna i incrementar la percepció que no hi ha un projecte comú.

VULNERABILITATS EXTERNES

Són les que afecten la relació del grup amb el context en què està immers.

Entre aquestes vulnerabilitats, en podem citar les següents:

Suport extern. El grup terrorista necessita suport social (simpatitzants, seguidors, activistes) per subsistir. Si aquest suport desapareix, el grup tindrà dificultats per mobilitzar-se, reclutar i, en definitiva, per sobreviure.

Conflicte intergrupals. S'origina quan hi ha altres grups que amenacen l'existència del grup terrorista. Val a dir que el conflicte també es pot produir amb faccions escindides que defensen un projecte propi (amb caràcter violent o sense).

ACTIVITAT. ANÀLISI D'UNA CANÇÓ

ZOMBIE (THE CRANBERRIES)

Another head hangs lowly
 Child is slowly taken
 And the violence, caused such silence
 Who are we mistaken?

But you see, it's not me
 It's not my family
 In your head, in your head, they are fighting
 With their tanks, and their bombs
 And their bombs, and their guns
 In your head, in your head they are crying

In your head, in your head
 Zombie, zombie, zombie-ie-ie
 What's in your head, in your head
 Zombie, zombie, zombie-ie-ie, oh

Du, du, du, du...

Another mother's breaking
 Heart is taking over
 When the violence causes silence
 We must be mistaken

It's the same old theme
 Since nineteen-sixteen
 In your head, in your head, they're still fighting
 With their tanks, and their bombs
 And their bombs, and their guns
 In your head, in your head, they are dying

In your head, in your head
 Zombie, zombie, zombie-ie-ie
 What's in your head, in your head
 Zombie, zombie, zombie-ie-ie

Vegeu el document audiovisual:

<https://www.youtube.com/watch?v=8MuhFxaT7zo>

PER REFLEXIONAR-HI:

Esbrina quina és la història que explica la cançó.

Quin grup terrorista va ser el causant de la matança?

A què creus que es refereix la data de 1916? Esbrina-ho.

Per què creus que la lletra de la cançó defineix els autors de l'assassinat com a «zombis»? Reflexiona entorn de la metàfora que fan servir.

La lletra de la cançó interpel·la els violents: «What's in your head?». A què es refereix?

Quins són els aspectes grupals que poden facilitar que una persona esdevingui, metafòricament parlant, un zombi?

ACTIVITAT. DEBAT

Llegiu el passatge següent de la novel·la *Patria*, de Fernando Aramburu. Posteriorment, feu un debat sobre el paper del grup en els processos de radicalització.

«Els amics, la colla, les males companyies, li van ficar al pocavergonya el verí de la doctrina que el va portar a destrossar la vida ves a saber a quantes famílies. I encara pensarà que és un heroi. És dels durs, diuen. Dels durs o dels brutals. No sap ni com s'obre un llibre».

SESSIÓ 04

UNA SOCIETAT RESILIENT

A L'EXTREMISME VIOLENT

Toni Ferreira, Pexels

A QUÈ ENS REFERIM QUAN PARLEM DE RESILIÈNCIA?

Afrontar la radicalització violenta i el terrorisme ha esdevingut un repte compartit que han d'assumir totes les institucions i agents. En aquest context, el concepte de resiliència s'ha popularitzat i s'ha convertit en tota una declaració d'intencions. Bàsicament, una societat resistent a l'extremisme violent és una societat proactiva i conscient de l'amenaça complexa a què s'enfronta. Això suposa anticipar-se a escenaris reactius i dotar-se de la fortalesa necessària per recuperar-se quan es pateixin deterioraments que posin en risc la cohesió i els valors d'aquesta societat.

Per a això és necessari:

Gestionar la convivència i la diversitat d'una manera positiva.

Fomentar el rebuig d'ideologies extremistes violentes i, alhora, produir i difondre narratives alternatives.

Procurar no sucumbir al terror que els violents pretenen infondre.

Desenvolupar capacitat d'adaptació enfront de possibles crisis.

Promoure la participació i els valors democràtics.

Identificar individus o grups en risc tan aviat com sigui possible.

Intervenir perquè els individus en risc trobin alternatives d'activisme pacífic.

Afavorir la confiança i facilitar la cooperació entre els diferents membres de la comunitat (policia, sistema educatiu, serveis socials, entitats sense ànim de lucre).

Protegir i donar suport als membres de la comunitat, sobretot després de determinats incidents, per tal de contrarestar el prejudici i la discriminació.

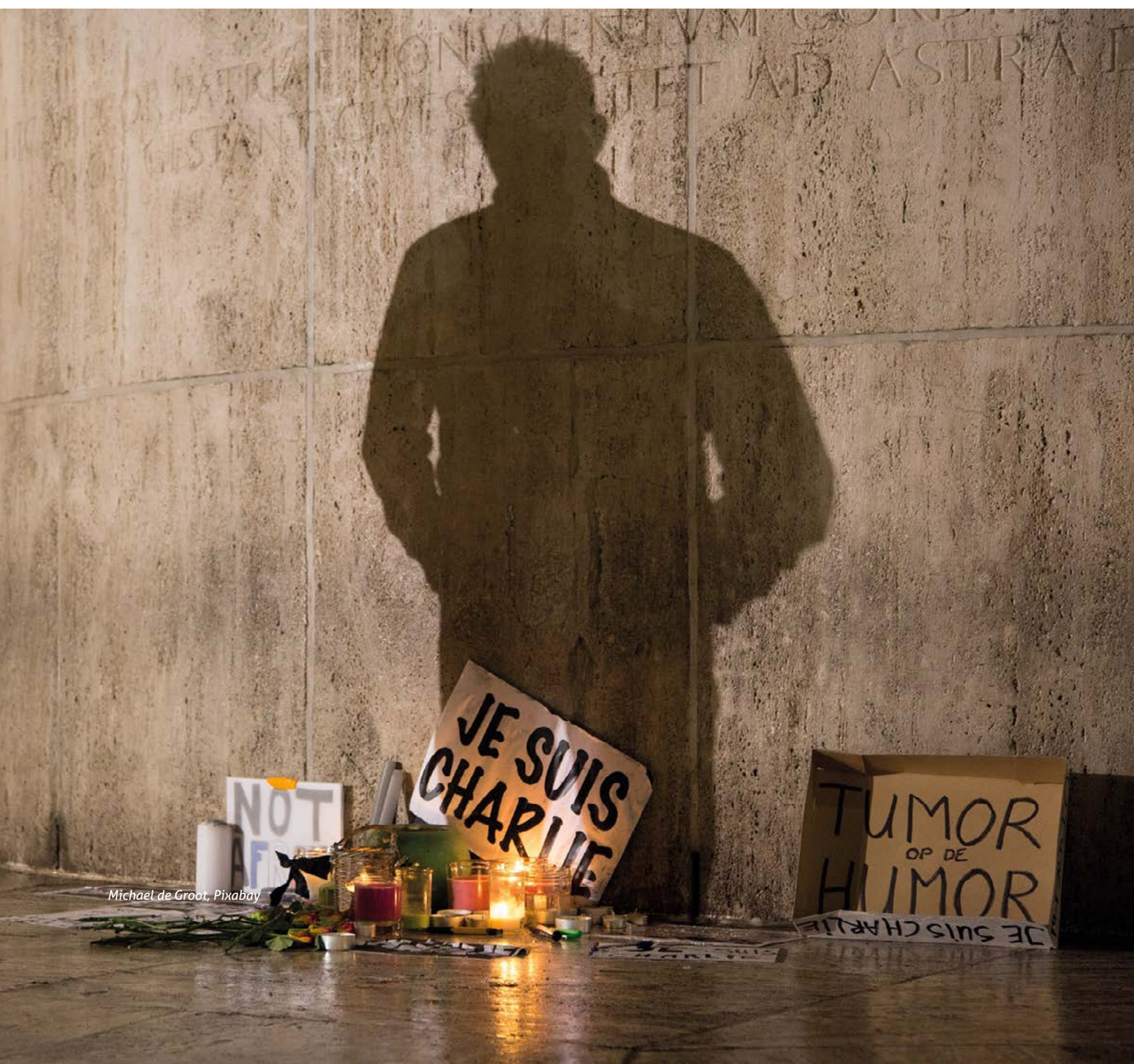
Afavorir la inclusió social i la cohesió.

Deslegitimar el terrorisme amb narratives alternatives.

Donar suport a les víctimes.

Considerem que cal remarcar el fet que els joves són un element fonamental en qualsevol política integral que afronti l'extremisme violent. Les característiques socials, psicològiques i evolutives dels joves i els adolescents fan que hi siguin col·lectius prioritaris. Entenem que cal centrar-se en els factors de risc que poden contribuir al procés de radicalització. Però, a més, cal posar en valor els aspectes positius que

la joventut pot aportar a la societat en termes de participació, creativitat, innovació i compromís. En definitiva, l'objectiu és que la joventut no sigui considerada exclusivament com un «risc», sinó també com una «oportunitat». En aquesta sessió revisem alguns aspectes que incideixen en tot això.

NIVELLS DE PREVENCIÓ

La prevenció és clau per contrarestar l'extremisme violent. Tal com passa en l'àmbit de la salut pública, s'hi poden distingir tres nivells de prevenció: (1) la primària, (2) la secundària i (3) la terciària. Tot seguit els descrivim, tenint-ne en compte la utilitat pràctica potencial:

PRIMÀRIA

Pretén disminuir la incidència de l'extremisme violent sobre els individus els i grups. Està orientada a intervenir sobre els canals de transmissió de les ideologies extremistes i a controlar-ne els factors de risc. Alguns exemples d'actuacions que cal desenvolupar-hi són: restringir els continguts radicals en el ciberespai, implementar programes educatius o condemnar els discursos d'odi.

SECUNDÀRIA

El seu objectiu és detectar de manera primerenca la radicalització i mirar d'intervenir-hi. Això vol dir que cal identificar la població en risc i fer-hi intervencions per reduir-ne la prevalença.

TERCIÀRIA

Es refereix a les accions que s'han de desenvolupar quan ja hi ha hagut un procés de radicalització violenta. L'objectiu és recuperar, mitjançant la rehabilitació, individus que poden representar una amenaça per a la seguretat (per exemple, amb programes de reinserció i/o rehabilitació).

CANALS DE TRANSMISSIÓ

La ideologia radical es transmet a través de canals sobre els quals es pot intervenir proactivament. Alguns d'aquests vectors serien les presons, els centres educatius, el ciberespai i determinats entorns urbans (Trujillo i Moyano, 2019). Tot seguit, en fem una descripció breu:

PRESONS

S'estima que en els propers anys seran alliberats centenars de terroristes que ja hauran complert condemna. El risc que aquests individus surtin de l'entorn penitenciari més radicalitzats que quan hi van ingressar hauria de ser un motiu de preocupació. A més, les presons mateixes poden ser un brou de cultiu de l'extremisme violent. Per això, és imprescindible que l'empresonament de terroristes incorpori, tot i saber com n'és, de difícil, un component de rehabilitació i reintegració per intentar minimitzar el risc de reincidència.

SISTEMA EDUCATIU

L'educació és clau per evitar que la joventut senti atracció per ideologies extremistes. Per això, cal desenvolupar de manera integral aspectes com el pensament crític, els valors democràtics, la multiculturalitat o l'abordatge dels prejudicis i la discriminació. Igualment, cal fomentar la participació, establir protocols per identificar individus en risc i proporcionar respostes institucionals adequades enfront d'incidents crítics. Com hem dit anteriorment, els joves han de ser protagonistes de qualsevol estratègia preventiva. No obstant això, la intervenció des del sistema educatiu hauria de tenir en compte també les famílies, els professionals i la comunitat en general.

CIBERESPAI

Internet, tot i ser un recurs extraordinari, no està exempt de riscos, atès que pot esdevenir una plataforma de difusió de missatges extremistes i missatges d'odi. Sovint hi ha alguns grups que difonen productes audiovisuals espectaculars i atractius que poden seduir l'audiència, i donar raons per fer ús de la violència i per trivialitzar-la. Per prevenir l'extremisme violent, cal que la ciutadania i, particularment, la joventut, desenvolupin competències en alfabetització digital. En l'era digital, els pares i educadors poden tenir un paper destacat pel que fa a proporcionar aquesta educació mediàtica i desenvolupar el pensament crític.

ENTORNS URBANS

Hi ha entorns urbans especialment sensibles per les seves característiques sociodemogràfiques i urbanístiques. En aquests contextos, el risc d'exclusió social, l'elevada concentració ètnicocultural i la percepció d'injustícia poden afavorir sentiments d'alienació dels qui els habiten. Tots aquests factors poden esdevenir factors de risc que contribueixin a l'extremisme violent. Per això, és fonamental treballar per la inclusió social real de les persones i dels grups.

Lukas Rychvalsky, Pexels

DETECCIÓ PRIMERENCA DE LA RADICALITZACIÓ

Per tal d'adoptar enfocaments preventius cal detectar els indicadors de radicalització d'una manera primerenca. Amb aquest objectiu, en els darrers anys s'han desenvolupat accions per divulgar aquests indicadors de radicalització. Una eina interessant és el baròmetre de la radicalització proposat pel Centre per a la Prevenció de la Radicalització Violenta de Montreal (CPRLV). Aquest recurs (es pot consultar a www.info-radical.org) proporciona un esquema de comportaments que requereixen atenció i que es pot considerar que són indicadors típics del procés radicalització. El baròmetre es divideix en quatre categories d'indicadors comportamentals segons el grau de gravetat: (1) subtils, (2) problemàtics, (3) preocupants i (4) alarmants.

Aquest baròmetre solament és una guia orientativa que cal utilitzar amb prudència. Això vol dir que no s'ha de considerar una eina exhaustiva, sinó un recurs per a famílies i professionals destinat a ajudar-los a identificar indicadors de risc per tal d'intervenir-hi de manera primerenca.

INDICADORS SUBTILS

Inclou comportaments associats amb formes de participació politicoreligiosa caracteritzats per accions pacífiques i democràtiques. Són comportaments que es poden considerar normals i, en molts casos, tenen un caràcter positiu.

Es podrien citar, entre d'altres, els indicadors següents:

Argumenta amb vehemència per defensar les seves conviccions en l'entorn proper.

Adopta signes visibles (manera de vestir, pentinat, símbols, tatuatges, etc.) per expressar la seva identitat i/o pertinença.

Es mostra actiu en les xarxes socials defensant la causa.

Es posiciona respecte a una causa i la defensa pacíficament.

S'interessa molt per l'actualitat nacional i internacional.

Expressa el desig de comprometre's més amb una causa determinada.

Expressa una necessitat d'emocions fortes o d'aventures.

Aspira a corregir les injustícies socials.

INDICADORS PROBLEMÀTICS

Inclou comportaments que denoten un cert malestar personal i també un grau més alt d'identificació amb una causa o una ideologia que fan canviar significativament el comportament.

Entre d'altres, hi hauria aquests indicadors:

Expressa punts de vista extrems i polaritzats.

Adopta comportaments que poden suposar ruptures amb l'entorn familiar.

S'aïlla de la família i de les xarxes prèvies d'amistat.

Canvis sobtats d'hàbits.

Sentiments de victimització i rebuig.

Rebutja les normes i els formalismes de les institucions convencionals (escola, lloc de treball, etc.) motivat per la seva ideologia.

Es nega a participar en activitats grupals o interactuar amb certs individus per raó d'aspectes ètnics, ideològics o per les característiques personals.

Mostra dificultat per reavaluar les idees pròpies i acceptar d'una manera constructiva que poden haver-hi altres punts de vista.

INDICADORS PREOCUPANTS

Es tracta dels comportaments que van associats al començament d'una trajectòria radical pròpiament dita. En són alguns indicadors:

Trenca els vincles amb els membres de la família i els amics i els substitueix per un nou cercle d'amistats.

Legítima l'ús de la violència per defensar una causa o una ideologia.

Ocult a la família i els amics un nou estil de vida o una implicació personal per una causa.

S'uneix a individus o grups extremistes violents.

Perd sobtadament l'interès per les activitats professionals i/o escolars.

Mostra simbologia relacionada amb el suport a grups extremistes violents.

S'obsessiona amb la «fi del món» o amb punts de vista messiànics.

Expressa odi envers altres individus o grups.

INDICADORS D'ALARMA

Aquesta categoria inclou comportaments que reflecteixen l'acatament exclusiu i sectari d'una ideologia o una causa, i una percepció de la violència com un mitjà d'acció legítim i vàlid. Aquests en són alguns senyals que cal tenir en compte:

Participa en activitats de grups extremistes violents a través de diferents mitjans (per exemple, logístic, financer, propaganda).

Recluta individus per a una causa extremista violenta.

Manté contacte amb xarxes radicals, en línia o en la vida real.

Reforça les seves creences violentes amb la consulta de fòrums i llocs web.

Comet o planeja actes violents inspirats per una causa extremista violenta.

Aprèn a adquirir o usar armes fora dels límits legals.

Planifica desplaçar-se a zones de conflicte o en què hi ha activitat de grups extremistes violents.

QUÈ PODEM FER PER AJUDAR PERSONES EN RISC?

Davant possibles situacions de radicalització no hi ha receptes màgiques. No obstant això, sí que hi ha alguns aspectes clau que es poden tenir en compte. A continuació, exposem algunes recomanacions útils per ajudar amics i éssers estimats que poden estar immersos en un procés de radicalització.

Ryan Aréstegui, Freemages

RECOMANACIONS PER AJUDAR PERSONES EN RISC (Bélanger *et al.* 2015)

MANTENIR RELACIONS POSITIVES

Escoltar i intentar comprendre per què la persona està involucrada en l'extremisme violent.

Passar temps amb la persona.

Participar en activitats recreatives i socials junts.

DEMANAR AJUDA

Cercar persones de confiança en el seu entorn i sol·licitar ajuda.

Derivar a dispositius especialitzats a tractar aquests casos. Cada cas de radicalització té les seves particularitats, de manera que les intervencions han de ser, tant com sigui possible, individualitzades i contextualitzades.

MANTENIR LÍNIES DE COMUNICACIÓ OBERTES I HONESTES

Rebutjar els seus discursos i el seu comportament, però fent que se senti acceptada.

Incitar-la a adoptar un discurs respectuós envers les persones amb unes creences diferents.

Exposar-la a diferents punts de vista.

TROBAR MITJANS ALTERNATIUS

Ajudar-la a trobar activitats que promoguin les seves creences de manera pacífica, ja sigui en la comunitat o en l'activitat política.

Exposar-la a ideologies pacífiques.

ACTIVITAT. CINEFÒRUM

A continuació, presentem algunes pel·lícules que es poden visionar i utilitzar com a recurs per debatre sobre alguns dels continguts treballats.

PEL·LÍCULES SOBRE EXTREMISME VIOLENT I RADICALITZACIÓ

JOC DE LLÀGRIMES (1992)

Direcció: Neil Jordan.

Sinopsi: L'organització terrorista IRA segresta un soldat britànic. Durant el confinament, el presoner fa amistat amb Fergus, un dels terroristes, i li demana que, si el maten, vagi a veure la seva xicota. Al cap d'un temps, Fergus fuig dels seus companys, viatja a Londres i va al pub on treballa Dil, la xicota del soldat britànic.

DÍAS CONTADOS (1994)

Direcció: Imanol Uribe.

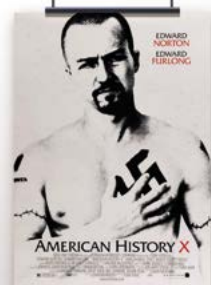
Sinopsi: Antonio, un pistoler de la banda terrorista ETA, uns dies abans de cometre un atemptat, coneix a Charo, una drogoaddicta de divuit anys que, tot i haver crescut en un ambient sòrdid, encara conserva la ingenuïtat. Ell ha dedicat la seva vida a una causa en què ja no creu, i el seu malestar creix perquè se sent atrapat en un atzucac on tot és destrucció i mort.

AMERICAN HISTORY X (1998)

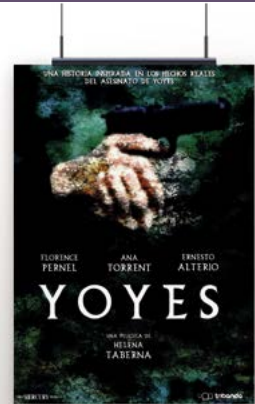
Direcció: Tony Kaye.

Sinopsi: Derek, un jove d'ideologia neonazi, és empresonat per assassinar un negre que vol robar-li la furgoneta. Quan surt de presó i torna al seu barri disposat a allunyar-se del món de la violència, es troba que el seu germà petit, per al qual Derek és el model a seguir, fa el mateix camí que el va portar a ell a la presó.

YOYES (1999)**Direcció:** Helena Taberna.

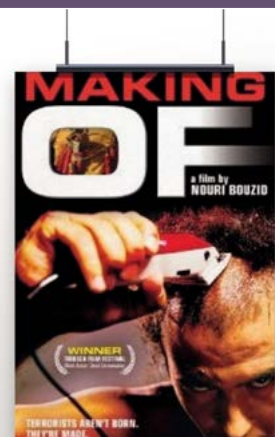
Sinopsi: Yoyes, la primera dona que va ocupar un lloc de responsabilitat dins d'ETA, torna després d'estar exiliada a Mèxic i intenta refer la seva vida. Però el retorn no és fàcil. Ella ha evolucionat, ha estudiat una carrera universitària, ha treballat a l'ONU, ha estat mare... Mentrestant, a Espanya la violència continua sent la notícia principal de les portades dels diaris. Yoyes vol oblidar i ser oblidada, però els seus anys d'exili l'han convertida en un mite. Els antics coreligionaris interpreten el retorn com una traïció. Ella estima la seva terra, el seu paisatge, però amb la tardor arribarà alguna cosa més que fulles mortes.

PARADISE NOW (2005)**Direcció:** Hany Abu-Assad.

Sinopsi: Khaled i Saïd són dos joves palestins, amics des de la infantesa, que són reclutats per dur a terme un atemptat suïcida a Tel-Aviv. Després d'una última nit amb les famílies respectives, de les quals no els està permès d'acomiarar-se, parteixen cap a la frontera amb explosius enganxats al cos. No obstant això, res no surt com estava previst i una sèrie de contratemps els obliga a separar-se. Llavors han de replantejar-se la seva vida i les seves conviccions.

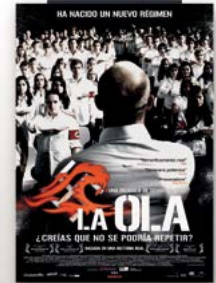
MAKING OF (2006)**Direcció:** Nouri Bouzid.

Sinopsi: La pel·lícula es desenvolupa en un set de rodatge i explica la història de tres personatges. El director, Nouri, és un home de mitjana edat que està dividit entre la seva vida privada, que trontolla, i una pel·lícula que li fa por de rodar perquè encara no sap com acabarà. L'actor, Lofti, que va acceptar el paper sense saber quin era el final del seu personatge, se sent enganyat quan descobreix que el ballarí que interpreta acaba esdevenint un fonamentalista. El personatge que ha d'interpretar és Bahta, un jove ballarí la carrera del qual queda escapçada per la guerra de l'Iraq i que acaba en mans d'un predicador fonamentalista que li fa un rentat de cervell.

L'ONADA (2008)**Direcció:** Dennis Gansel.

Sinopsi: A Alemanya, durant la setmana de projectes, al professor d'institut Rainer Wenger (Jürgen Vogel) se li acudeix de fer un experiment per explicar als alumnes el funcionament d'un règim totalitari. En pocs dies, el que havia de ser una prova innòcua basada en la disciplina i el sentiment de comunitat deriva vers una situació sobre la qual el professor perd el control completament.

FOUR LIONS (2010)**Direcció:** Chris Morris.

Sinopsi: Omar, un musulmà radical de nacionalitat anglesa, ha creat una cèl·lula terrorista de la qual formen part el seu germà Waj, un noi molt simple, Barry, un extremista que odia els blancs, i Fessal, un aprensiu fabricant de bombes. Mentre Omar i Waj són al Pakistan en un camp d'entrenament mujahidí, Barry recluta Hassan, un aspirant a raper. Quan Omar retorna a la Gran Bretanya, té un pla: fer un atac suïcida amb bomba contra un objectiu occidental insòlit.

1980 (2013)**Direcció:** Iñaki Arteta.

Sinopsi: Documental que narra els atemptats terroristes perpetrats per ETA el 1980 a través dels records i les opinions de diversos periodistes, un pensador, una víctima i un policia. L'any 1980 va ser el més cruent de l'organització criminal, va haver-hi gairebé cent assassinats, centenars d'explosions, desenes de segrestos i atemptats fallits i innombrables actes terroristes de diversa índole.

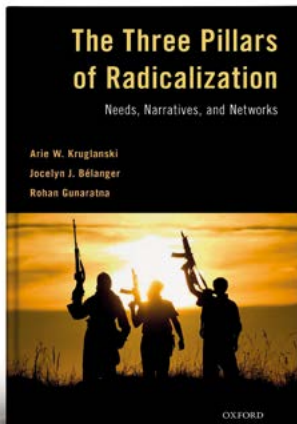
LAYLA M (2016)**Direcció:** Mijke de Jong.

Sinopsi: En el transcurs d'un partit de futbol, Layla interpreta un comentari de caire racista com un tret simptomàtic en contra del seu credo musulmà i la seva ascendència marroquina, encara que ella sigui holandesa de naixement. A partir d'aquí, el pensament de Layla es va radicalitzant i ella se sent cada cop més atreta per l'extremisme. Acaba casant-se amb un jove gihadista i deixant Amsterdam per iniciar un camí diferent del que portava, però també del que imaginava.

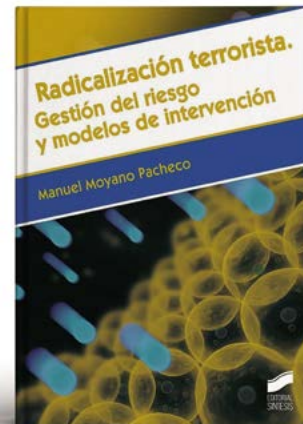
EL JOVE AHMED (2019)**Direcció:** Jean-Pierre Dardenne, Luc Dardenne.

Sinopsi: Ahmed és un adolescent que viu a Bèlgica. De manera gradual, experimenta un procés de canvi personal, força influït per la seva relació amb l'imam de la mesquita. Encara que la seva mare i els seus educadors intenten ajudar-lo, els resultats semblen infructuosos. La pel·lícula mostra les dificultats que els professionals de primera línia i les famílies poden tenir per abordar els processos de radicalització violenta.

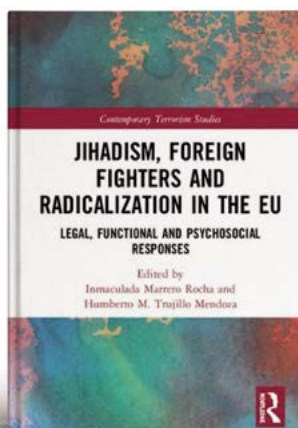

Kruglanski, A. W., Bélanger, J. J. i Gunaratna, R. (2019). *The Three Pillars of Radicalization: Needs, Narratives and Networks*. Regne Unit: Oxford University Press.

Moyano, M. (2019). *Radicalización terrorista. Gestión del riesgo y modelos de intervención*. Madrid: Síntesis.

Marrero, I. i Trujillo, H. M. (ed.) (2019). *Jihadism, Foreign Fighters and Radicalization in the EU: Legal, Functional and Psychosocial Responses*. Londres: Routledge, Taylor & Francis Group.

UNESCO (2017). *Preventing violent extremism through education. A guide for policy-makers*. Disponible a <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000247764>

Rivera, A. i Mateo, E. (ed.) (2018). *Verdaderos creyentes. Pensamiento sectario, radicalización y violencia*. Madrid: Catarata.

Gómez, A. i Vázquez, A. (coord.) (2020). *Extremismo, radicalización violenta y terrorismo*. Madrid: Sanz y Torres.

REFERÈNCIES

Bélanger, J. J., Nociti, N., Chamberland, P.-E., Paquette, V., Gagnon, D., Mahmoud, A., Carla, L., Lopes, M. i Eising, C. (2015). *Building a Resilient Community within a Multicultural Canada: Information Toolkit on Violent Extremism*. Canadà: Université du Québec à Montréal.

Bélanger, J. J., Moyano, M., Muhammad, H., Richardson, L., Lafrenière, M.-A. K., McCaffery, P., Framand, K. i Nociti, N. (2019). Radicalization leading to violence: a test of the 3N model. *Frontiers in Psychiatry*, 10(42).

Borum, R. (2004). *Psychology of terrorism*. Tampa: University of South Florida.

Kruglanski, A. W., Bélanger, J. J. i Gunaratna, R. (2019). *The Three Pillars of Radicalization: Needs, Narratives and Networks*. Regne Unit: Oxford University Press.

Moyano, M. (2019). *Radicalización terrorista. Gestión del riesgo y modelos de intervención*. Madrid: Síntesis.

Trujillo, H. M. i Moyano, M. (2019). Towards the study and prevention of the recruitment of jihadists in Europe: A comprehensive psychological proposal. Dins I. Marrero i H. M. Trujillo (ed.), *Jihadism, Foreign Fighters and Radicalization in the EU: Legal, Functional and Psychosocial Responses* (p. 211-230). Londres: Routledge, Taylor & Francis Group.

ORIENTACIONS
PER TREBALLAR
ELS MATERIALS

MATÈRIA

Psicologia, 2n curs de batxillerat.

VINCULACIÓ AMB EL CURRÍCULUM OFICIAL

Aquesta unitat didàctica es vincula amb el bloc 6: «Psicologia social i de les organitzacions».

Reial decret 1105/2014, de 26 de desembre, pel qual s'estableix el currículum bàsic de l'educació secundària obligatòria i del batxillerat (BOE del 3 de gener de 2015).

OBJECTIUS

Conèixer les característiques del procés de radicalització violenta.
Identificar els factors de risc i de protecció.
Conèixer els aspectes grupals i ideològics que influeixen en la radicalització.
Valorar el paper de la resiliència i la cohesió social per afrontar l'extremisme violent.
Conèixer algunes claus per a la prevenció i la detecció primerenca.

CONTINGUTS

Característiques de la radicalització violenta.
Factors contribuents a la radicalització violenta.
El paper del grup.
Claus psicosocials de les organitzacions terroristes.
Prevenció de la radicalització violenta.
Nivells de prevenció.
Detecció i intervenció primerenca.

ORIENTACIONS METODOLÒGIQUES

És recomanable fer servir aquest recurs a través de metodologies actives com ara l'aprenentatge cooperatiu, l'aprenentatge basat en projectes, els portafolis o l'elaboració de mapes conceptuals. Igualment, per desenvolupar les sessions, se suggereix seguir l'estructura següent:

Treball previ dels estudiants (lectures, recerca d'informació, etc.).
Elaboració d'una llista de conceptes bàsics que ajudin a contextualitzar la situació.
Treball en petits grups per abordar els continguts o les activitats.
Posada en comú, debats i resolució de dubtes.
Síntesi dels aspectes més rellevants.

PROPOSTES D'ACTIVITATS

En cada sessió es proposen activitats específiques com:

Estudi de casos.
Recerca d'informació relacionada amb el tema.
Anàlisi (textos, entrevistes i cançons).
Debats.
Cinefòrum.

TEMPORALITZACIÓ

Es recomana desenvolupar aquesta unitat didàctica durant el segon trimestre del curs. Per dur-la a terme d'una manera completa cal disposar de quatre sessions (aproximadament, una hora per sessió). Una altra opció és seleccionar algun dels continguts per tal de commemorar alguna efemèride de manera integrada en el currículum (per exemple, «Dia de la Pau i la no-violència», «Dia en memòria de les víctimes del terrorisme»).

ESTÀNDARDS D'APRENENTATGE

Els estàndards d'aprenentatge els recull el bloc 6 (Psicologia social i de les organitzacions) del currículum de l'assignatura (*Reial decret 1105/2014, de 26 de desembre*):

Analitza i valora les diferències culturals i el seu impacte en el comportament dels individus en exercir la seva influència en els esquemes cognitius, la personalitat i la vida afectiva de l'ésser humà.

Investiga sobre l'origen social de les actituds personals, i valora'n la utilitat per a la predicció de la conducta humana i la seva influència en conductes de violència escolar, laboral, domèstica i de gènere, entre d'altres.

Cerca i selecciona informació a Internet sobre les característiques de la conducta de l'individu immers en la massa, com ara: impulsivitat, intolerància, inconsciència, falta de perseverança, volubilitat i falta de capacitat crítica, entre d'altres.

Elabora conclusions, en col·laboració grupal, i planteja pautes de conducta preventives amb la finalitat d'evitar que les persones es converteixin en part de la massa i perdin el control de la seva conducta, pensaments i sentiments.

CRITERIS D'AVALUACIÓ

Els criteris d'avaluació de referència els recull el bloc 6 (Psicologia social i de les organitzacions) del currículum de l'assignatura (*Reial decret 1105/2014, de 26 de desembre*):

Comprendre i valorar la dimensió social de l'ésser humà i entendre el procés de socialització com la interiorització de les normes i els valors socials, i apreciar-ne la influència en la personalitat i conducta de les persones.

Conèixer i valorar els processos psicològics de les masses, la seva naturalesa, característiques i pautes de comportament, amb la finalitat d'evitar les situacions de vulnerabilitat en què l'individu pugui perdre el control sobre els seus propis actes.

PROCEDIMENTS I INSTRUMENTS D'AVALUACIÓ

Es recomana una avaluació contínua. Per a això es poden utilitzar diferents tècniques i instruments (qüestionaris, registres, assaigs personals, etc.). Una opció interessant consisteix que l'alumnat elabori un portafolis amb el treball que ha desenvolupat. El grau d'elaboració formal i reflexiva d'aquest portafolis serà una font molt rellevant per a l'avaluació.

RECURSOS

Per desenvolupar la unitat didàctica seria interessant disposar d'un canó de projecció i altaveus. Per al treball amb els textos és aconsellable facilitar a l'alumnat el material en format digital. Alguna sessió es podria fer en una aula d'informàtica o fent servir ordinadors portàtils.

UNITAT DIDÀCTICA PER A PSICOLOGIA
2n BATXILLERAT

